

у власній неможливості вплинути на глобальні процеси. Підтвердженням цьому є розподіл відповідей опитаних на запитання «Як Ви вважаєте, чи можуть звичайні люди із середніми доходами ефективно впливати на подолання глобальних проблем?», на яке схвально, втім невпевнену відповідь надали 21% респондентів, однозначно схвально – лише 5% опитаних.

Очевидно, саме небажання більшості респондентів збирати інформацію про глобальні проблеми, вдосконалювати власну електоральну культуру, проявляти активну громадянську позицію відносно розв'язання загроз світового рівня стає основною причиною низької компетентності щодо питань глобалістики, недостатності розвитку глобалістичної свідомості, традиційної обмеженості впливу українського суспільства на подолання світових викликів. За цих умов, особливої ваги набуває питання актуалізації суспільної уваги на глобальних проблемах, ефективних підходах до їх вирішення, формування готовності населення до дієвої участі у подоланні світових небезпек. З огляду важливості впливу глобалістичних поглядів населення на подолання світових загроз слід відмітити високу актуальність здійснення подальших наукових досліджень у напрямку вивчення шляхів забезпечення якісного розвитку суспільної глобалістичної свідомості.

Список використаних джерел

1. Бебик В. М. Політична культура сучасної молоді / Бебик В. М., Головатий М. Ф., Ребкало В. А. – К.: А.Л.Д., 1996. – 112с.
2. Беттельгейзе Д.Д. Феномен планетарної свідомості: філософсько-антропологічний аспект: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / Д.Д. Беттельгейзе. – Х, 2007. – 19 с.
3. Войтович Р.В. Глобальне суспільство як нова форма соціальної організації у сучасних умовах / Р.В. Войтович // Державне управління: теорія та практика. – 2005. – №2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/phil0/05vrvosu.pdf>
4. Зеленов С.А. Теоретико-методологічні основи планетарного виховання студентської молоді: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / С.А. Зеленов. – Луганськ, 2009. – 44 с.
5. Колісниченко Р. М. Глобалістична свідомість: поняття, структура, типологія / Р.М. Колісниченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2012. – Вип.9. – С.117–124.
6. Остапенко М. А. Політична культура суспільства: Навч. посіб. / Остапенко М. А. – К.: МАУП, 2008. – 96 с.
7. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
8. Політологія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За редакцією О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенко. – К.: Видавничий центр «Академія», 1998. – 368 с.

References

1. Bebyk V. M. Politychna kul'tura suchasnoi' molodi / Bebyk V. M., Golovatyj M. F., Rebkalov V. A. – K.: A.L.D., 1996. – 112 s.
2. Bettel'gejze D. D. Fenomen planetarnoi' svidomosti: filosof's'ko-antropologichnyj aspekt: avtoref. dys. ... kand. filosof. nauk: spec. 09.00.04 «Filosofs'ka antropologija, filosofija kul'tury» / D. D. Bettel'gejze. – H, 2007. – 19 s.
3. Vojtovych R. V. Global'ne suspil'stvo jak nova forma social'noi' organizacii' u suchasnyh umovah / R. V. Vojtovych // Derzhavne upravlinnja: teorija ta praktyka. – 2005. – №2 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/phil0/05vrvosu.pdf>
4. Zelenov Je. A. Teoretyko-metodologichni osnovy planetarnogo vyhovannja students'koi' molodi: avtoref. dys. ... d-ra. ped.

nauk: spec. 13.00.07 «Teorija ta metodyka vyhovannja» / Je. A. Zelenov. – Lugans'k, 2009. – 44 s.

5. Kolisnichenko R. M. Globalistychna svidomist': ponjattja, struktura, typologija / R. M. Kolisnichenko // Naukovyj chasopys Nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni M. P. Dragomanova. – Serija 22. Politychni nauky ta metodyka vykladannja social'no-politychnyh dyscyplin. – 2012. – Vyp.9. – S.117–124.

6. Ostapenko M. A. Politychna kul'tura suspil'stva: Navch. posib. / Ostapenko M. A. – K.: MAUP, 2008. – 96 s.

7. Politologichnyj encyklopedychnyj slovnyk / Uporjadnyk V. P. Gorbatenko; Za red. Ju. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Gorbatenka. – 2-e vyd., dop. i pererob. – K.: G'eneza, 2004. – 736 s.

8. Politologija: Posibnyk dlja studentiv vyshhyh navchal'nyh zakladiv / Za redakcijeju O. V. Babkinoi', V. P. Gorbatenko. – K.: Vydavnychij centr «Akademija», 1998. – 368 s.

Kolisnichenko R. M., candidate of political sciences, associate professor, director, Kirovograd Institute of Private joint stock company «Higher education institution «Interregional Academy of personnel management» (Ukraine, Kropivnitsky), RMK7@ukr.net

Modern global challenges in the estimates of the population of the Kropivnitskiy city

The analysis of the results of a poll organized by author 5–6 November 2016 in the Kropivnitskiy city – the regional center of Kirovograd region, geographically located in the central part of Ukraine. The features of a globalistion consciousness of the population, reflecting the public attitude to the issues of the relationship between man and nature, public participation in the solution of global problems, the mechanism of formation globalistion consciousness of humanity. It is proved that one of the most important areas of needed improvement and globalistion consciousness of people is to realize the benefits of a global approach to managing environmental issues, avoiding radical views regarding man's relationship with nature, the translation of public thinking in the direction of tolerance, constructivism, the formation of people's willingness to participate actively to overcome the dangers of the world.

Keywords: globalistion consciousness, sociological survey.

* * *

УДК94(100):[327.51:327.84(430)]«1871–1890»

Костюк Д. А.,
аспірант кафедри міжнародних відносин,
Львівський національний університет
ім. Івана Франка (Україна, Львів),
aragorn_d@ukr.net

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ТАЄМНА ДИПЛОМАТІЯ ОТТО ФОН БІСМАРКА ПІСЛЯ УТВОРЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Розглянута зовнішня політика та таємна дипломатія, яку проводив канцлер Отто фон Бісмарк після створення Німецької імперії. Автор визначив за мету проаналізувати зовнішньополітичні цілі, які ставив перед собою О. фон Бісмарк, та методи, якими він користувався для реалізації цих цілей. Дослідник застосував такі методи дослідження, як історичний, абстрагування та аналіз документів. Також, у зв'язку з специфікою досліджуваної теми, було використано методи індукції та дедукції, для кращого розуміння та аналізу таємної дипломатії Німеччини як явища. Було встановлено, що головним зовнішньополітичним пріоритетом О. фон Бісмарка була дипломатична ізоляція Франції на континенті, задля чого було створено т.зв. «Систему союзів Бісмарка». Основна увага при реалізації зовнішньополітичних пріоритетів Бісмарком надавалась таємній дипломатії, яка дозволяла проводити складні дипломатичні переговори, не погіршуючи при цьому офіційних стосунків з іншими державами.

Ключові слова: Отто фон Бісмарк, Німеччина, таємна дипломатія, Франція, система союзів.

18 січня 1871 р. у Дзеркальній залі Версальського палацу було проголошено створення Німецької імперії, а короля Пруссії Вільгельм I – Імператором Німецької імперії. Канцлером було призначено прем'єр-міністра Пруссії Отто фон Бісмарка, який протягом свого перебування на посаді прикладав всіх можливих зусиль до об'єднання німецьких держав. Саме завдяки дипломатичному хисту Бісмарка, у 1866 р. саме Австрія першою оголосила війну Пруссії (що було надзвичайно

важливо для отримання підтримки міжнародної спільноти та укладення військового союзу з Італією та багатьма німецькими державами), а у 1870 р. війну Пруссії оголосила Франція. Так, завдяки військовим перемогам у цих війнах, та дипломатичній майстерності самого Бісмарка і була створена Німецька імперія.

Після свого призначення канцлером, Бісмарк зосередив свої зусилля на укріпленні міжнародного становища Німеччини, яке було ненадійним, та на укріпленні союзних відносин з іншими європейськими державами. Відповідно, основним засобом реалізації цілей була таємна дипломатія. Основним завданням таємної дипломатії було послаблення Франції на континенті – Бісмарк розумів, що поразка у війні 1870 р., та втрата Ельзаса і Лотарингії може привести в майбутньому до нової війни між державами. Так вважав і начальник генерального штабу Німеччини Гельмут Мольтке, який попереджав Бісмарка про необхідність уникнути війни на два фронти – проти Росії та Франції – за будь-яку ціну [3, с. 50]. Тому, зразу після завершення війни, німецьке керівництво почало шукати можливості залучити на сторону Німецької імперії можливих союзників Франції – Російську імперію та Австро-Угорщину.

Політичні стосунки між Німецькою та Російською імперіями протягом тривалого часу були доволі хорошими, в основному завдяки дружнім стосункам між імператорами Вільгельмом I та Олександром II. Оскільки ці стосунки відіграли доволі важливу роль під час франко-пруської війни, коли домовленість між Пруссією та Росією дозволило забезпечити неутручання Австрії у війну, сам Бісмарк на початку 1871 р. підтримав зміни до Паризького миру 1856 р., що дозволило Росії знову розпочати будівництво флоту, та забезпечило передумови до підписання союзного договору з самою Німеччиною.

Паралельно, в жовтні 1871 р. в Австро-Угорщині було призначено кабінет міністрів, який виступав за австро-німецьке співробітництво, а міністром закордонних справ був призначений ДьюлаАндраші, з яким Бісмарк і почав таємні переговори щодо проекту австро-німецького союзу. Сам можливий союз був важливим для обох держав, оскільки Німеччина прагнула уникнути можливого переходу Австро-Угорщини на сторону Франції, а Австро-Угорське керівництво вважало Росію своїм головним ворогом на континенті, і тому прагнуло залучитися підтримкою Німеччини та Англії на випадок загострення стосунків з самою Росією. Таємна дипломатія відіграла важливу роль під час переговорів та при підписанні самого договору, оскільки дала можливість сторонам домовитися про зустріч між імператорами Францом-Йосифом та Вільгельмом I, та укласти сам договір, не спротививши при цьому загострення стосунків з Росією.

Тривалі таємні переговори дали можливість Бісмарку організувати зустріч керівників трьох держав, яке відбулося у вересні 1872 р. в Берліні, і яке було дуже важливим як з політичної точки зору, так і для демонстрації єдності трьох держав, що було необхідним для покращення іміджу самої Німеччини на європейській політичній арені. Під час цієї зустрічі, самі імператори практично не брали участі у політичних переговорах – в основному переговори

велися під час особистих зустрічей міністрів. Під час цих переговорів Австро-Угорщина та Росія домовилися підтримувати status-quo на Балканському півострові, що дало можливість усунути суперечності, які заважали формалізації союзу Трьох імператорів, але в той самий час, під час таємних особистих переговорів між Отто фон Бісмарком та міністром закордонних справ Росії Олександром Горчаковим, російський дипломат повідомив Бісмарка про те, що Росія не буде підтримувати Німеччину на випадок війни з Францією. Втім, під час особистих зустрічей між дипломатами, був узгоджений текст російсько-німецької воєнної конвенції, яка діяла як військовий оборонний союз. Сама конвенція була підписана та ратифікована в Москві в травні 1873 р. Отже, незважаючи на успішне завершення переговорів між трьома державами, Бісмарку не вдалося заручитися підтримкою Росії на випадок війни Німеччини з Францією, що було головною ціллю Бісмарка під час цих переговорів.

У 1873 р. міжнародне становище Німеччини дещо погіршилось, оскільки у Франції до влади прийшли реваншистські сили, які після виведення німецьких військ у вересні 1873 р. та встановлення загальної воєнної повинності швидко почали нарощувати французьку армію. Бісмарк розумів що в майбутньому становище могло змінитися, і тому, для Німеччини було вигідно напасти на Францію якнайшвидше – ще у 1871 р. Бісмарк у надзвичайно таємній телеграмі керівництву німецького МЗС писав, що «не потрібно чекати поки Франція відновить військову потужність – потрібно завдати атаки як тільки це стане реальністю» [2, с. 139]. Але забезпечити нейтралітет міжнародного співтовариства не вдалось – Росія та Австро-Угорщина та Англія публічно підтримали суверенітет Франції, що змусило Бісмарка перестати розглядати можливість військового втручання, та вдатися до таємної дипломатії з метою укріплення системи союзів, яка повинна була й надалі утримувати Францію в дипломатичній ізоляції.

З цієї метою, в лютому 1875 р. у Росію з надзвичайно таємною місією відправився довірений посланець Бісмарка князь Гуго Радолін. Його завдання полягало у тому, щоб знову спробувати досягнути нейтралітету Росії на випадок можливої війни між Німеччиною та Францією. Бісмарк розумів що за декілька років французька армія зможе на рівних воювати з німецькою, і тому вирішення питання нейтралітету найбільших європейських держав було для нього дуже важливим. Отже, після тривалих переговорів, під час яких були вирішені інші проблеми двосторонніх стосунків, Радолін під час переговорів з російським канцлером та міністром закордонних справ Горчаковим підняв французьке питання, попросивши самого Горчакова перестати підтримувати Францію, натомість пообіцявши Росії сприяння Німеччини у східних питаннях. Втім, Росії було вкрай не вигідно поразка Франції та як наслідок, можливе домінування Німеччини у західній Європі самої Німеччини, тому переговори не були успішними. Втім, вони були важливими з точки зору як вивчення таємних місій в цілому, так і дипломатичного зондування зокрема, що дозволило змінити уявлення про зміст та мету таємних дипломатичних місій.

Після ряду дипломатичних поразок, у 1875 р. Німеччина знаходилась у доволі складній міжнародній ситуації, оскільки досягнути нейтралітету європейських держав на випадок війни з Францією не вдалося, а через фактичну підтримку Росією Франції, стосунки між державами погіршилися. Тому повстання в Герцеговині проти Османської імперії влітку 1875 р., та наявність значних інтересів інших великих держав на Балканах, та відсутність власне німецьких інтересів в цьому регіоні давала Бісмарку змогу покращити дипломатичне становище самої Німеччини. Велика політична проблема полягала у тому, що союзники Німеччини, Росія та Австро-Угорщина мали власні інтереси на Балканах, і тому можливий початок війни між ними міг би змусити саму Німеччину вибирати сторону у конфлікті, що фактично дозволяло Франції підписати союзний договір з іншою державою. Саме тому, завдяки таємній дипломатії Бісмарк прагнув в першу чергу досягнути поділу Балкан на сфері впливу між Росією та Австро-Угорщиною, що уможливило б підписання між ними нових домовленостей, а також «підштовхнути» Англію окупувати Єгипет, що сприяло б налагодженню двосторонніх відносин, та як наслідок, уникнути нового втручання Англії в франко-німецькі стосунки.

Тому з цією метою, з таємною місією в Росію Бісмарк направив фельдмаршала Мантейфеля, офіційною причиною його приїзду була передача особистого вітання від Вільгельма I. Насправді, під час своєї зустрічі він передав Олександрові II таємного листа від Вільгельма I, в якому той передавав, що у відповідь на доброзичливу політику самого Олександра II у 1864–1871 рр., він буде вести таку саму політику і по відношенню до Росії. Втім, дипломатичний жест який повинен був дещо покращити двосторонні стосунки між державами, мав зворотній ефект: у зворотному листі цар фактично прямо запитав, чи зможе він розраховувати на нейтралітет Німеччини, на випадок війни між Росією та Австро-Угорщиною. Після тривалої паузи, грубо порушуючи дипломатичний етикет, у відповіді Бісмарка, яка була передана царю, фактично повідомлялось, що Німеччина не дозволить Росії перемогти Австро-Угорщину. Це було великим промахом самого Бісмарка, оскільки даний інцидент мав негативний вплив на стосунки між державами. Тому, намагаючись виправити ситуацію, Бісмарк, через посла Німеччини в Росії Ганса Лотара фон Швейніца, під час таємної розмови передав, що Німеччина могла б переглянути свою позицію, якби Росія гарантувала їй Ельзас та Лотарингію, тобто фактично дозволила б Німеччині ще раз перемогти Францію. Втім, цей дипломатичний маневр також зазнав невдачі.

Оскільки виключно дипломатичні засоби щодо забезпечення нейтралітету європейських держав на випадок війни з Францією були безуспішними, Бісмарк вдавався також і до провокацій, які б могли сприяти ефективності таємної дипломатії. Оскільки сам Бісмарк контролював велику кількість газет у самій Німеччині, це було доволі просто організувати. Тому в січні 1877 р. пресою почали ширитись чутки про концентрацію французьких військ на кордонах з Німеччиною. Після цього, Бісмарк таємно запропонував англійському послу в Німеччині підписати оборонний і наступальний союз, оскільки Франція планує напад на Німеччину, і самій

Німеччині потрібно буде здійснити ряд заходів, які Франція може розцінити як провокації. Втім, наслідок від такої пропозиції був прямо протилежний.

Англійське керівництво, не бажаючи надмірного посилення Німеччини в Європі почало переговори з Росією. Їхня суть полягала у прагненні заставити Османську імперію прийняти вимоги Константинопольської конференції, і таким чином унеможливити початок війни між Туреччиною і Росією, яку прагнув спровокувати Бісмарк. Саме загроза турецько-російського миру, змусила Бісмарка вдатися до «чекової» таємної дипломатії, а саме пообіцяти Росії позику у 100 мільйонів рублів в обмін на припинення переговорів між Росією та Англією, а також зменшити свої провокації щодо Франції [4, с. 39].

Численні конфлікти з Росією протягом останніх років та відсутність можливості залучитися нейтралітетом самої Росії на випадок війни Німеччини з Францією переконали Бісмарка у тому, що оскільки отримати підтримку Росії не є можливим, і тому, для реалізації зовнішньополітичних цілей Німеччині потрібно зближуватися з Австро-Угорщиною. Саме тому, починаючи з 1878 р., на Берлінському конгресі, на якому вирішувалось питання щодо російсько-турецької війни Бісмарк почав здійснювати зовнішньополітичні кроки, спрямовані на ескалацію стосунків між державами. Необхідність загострення двосторонніх стосунків полягала у тому, що підписання можливого австро-німецького договору було неможливим при наявності міцних партнерських стосунків між самою Німеччиною та Росією. Але здійснювати явно провокаційні дії, спрямовані на розрив стосунків з Росією було необачно, через можливість початку війни між державами або підписання союзного договору між Росією та Францією, і тому Бісмарк застосував таємну дипломатію та її різновиди.

Під час Берлінського конгресу велику роль відіграли комісії при конгресі, головним завданням яких було визначення та уточнення повоєнних кордонів на Балканах. На засіданнях цих комісій також обговорювались питання, які не були вирішені під час засідань глав урядів та міністрів закордонних справ країн-учасниць конгресу, і тому, відповідно, роль цих комісій була доволі значною. Отже, коли Бісмарк віддав таємну вказівку німецьким дипломатам, які брали участь у цих засіданнях зайняти очевидну антиросійську позицію, цей крок був негативно сприйнятий російським керівництвом.

Втім, найбільшої шкоди двостороннім стосункам між державами завдала економічна політика, яку почав проводити Бісмарк. Німеччина була другим за величиною ринком збуту російських товарів, і тому, коли у 1879 р. Бісмарк заборонив ввезення російської худоби під виглядом карантинних заходів, в російській пресі розпочалась велика критика дій Бісмарка. Ще більшого удару по стосунках між державами завдало введення ввізних мит на російський хліб, що напряму загрожувало обвалити курс рубля.

Як вже було зазначено вище, Вільгельм I категорично відмовлявся підтримати курс Бісмарка на зближення Німеччини та Австро-Угорщини через очевидне спрямування цього договору проти Росії. Втім, незважаючи на заборону імператора Бісмарк

продовжував вести таємні переговори з Андраші у Відні. 21 вересня 1879 р. текст договору був узгоджений, а вже 7 жовтня, після тиску на імператора з боку Бісмарка договір був підписаний [1].

Втім, незважаючи на свідоме загострення відносин з Росією, Бісмарк не планував розривати стосунки з нею, і тому Олександру II був відправлений лист від Бісмарка, з підписом Вільгельма I, в якому поїздка Бісмарка у Відень пояснювалась майбутньою відставкою Андраші, та домовленостями про необхідність координувати мирну зовнішню політику двох держав. Також, позиція Бісмарка змінилася після того, як князь Горчаков фактично перестав бути канцлером Росії, а посла Росії в Німеччині Павла Убрі було звільнено, оскільки сам канцлер недолюблював цих політиків, і це мало вплив на всю його політику щодо Росії загалом. Тому коли новий посол Росії в Німеччині Петро Сабуров вперше зустрівся з Бісмарком, під час таємних переговорів канцлер повідомив про свою згоду розпочати переговори щодо нового договору Трьох імператорів. Тому після довгих таємних переговорів, які затягувалися через Австро-Угорщину, 18 червня 1881 р. було підписано новий австро-німецько-російський договір, який на відміну від договору 1873 р. мав юридичну силу і був договором про нейтралітет [4, с. 58]. Важливим пунктом в договорі було те, що жодна з сторін не повинна була порушувати статус-кво на Балканах, що було однією з найбільших проблем у австро-російських стосунках. Також, після підписання договору торгівельні конфлікти між Німеччиною та Росією були припинені.

У 1882 р. Бісмарк завершив формування своєї системи союзів, та підписав союзний договір з Італією, що дало змогу сформувати Троїстий союз, що згодом стало однією з причин блокового протистояння в Європі. Але станом на початок 1880-х рр. головною метою Бісмарка залишалась дипломатична ізоляція Франції, і саме тому потрібно було уникнути появи союзу між двома країнами. Також, цей союз був ще більш важливим для Австро-Угорщини, тому що між нею та Італією протягом значного часу існували територіальні суперечки, і можливий союз давав змогу Австро-Угорщині не турбуватися про можливі ворожі кроки з боку Італії на випадок австро-російської війни.

Для того щоб ініціювати дипломатичні контакти між Італією та Німеччиною, Бісмарк під час Берлінського конгресу 1878 р. розпочав таємні переговори з Францією, повідомивши, що Німеччина не буде протестувати проти захоплення Францією Тунісу. В той же час, статс-секретар міністерства закордонних справ Німеччини Бернгард Ернст фон Бюлов, в таємних переговорах з Італією повідомив те саме, що і Бісмарк Франції. План Бісмарка полягав у тому, щоб почати конфлікт між двома державами за володіння Тунісом, що могло б привести до зміни кабінету міністрів в Італії, який був прихильником союзу з Францією, і початку політичних контактів з самою Німеччиною.

Вже в січні 1881 р. Італія направила до Німеччини таємного агента, який повинен був розпочати таємні переговори між державами щодо союзу. Під час розмови, Бісмарк заявив, що для підписання союзного договору, Італії спочатку необхідно досягнути домовленості з Австро-Угорщиною. Тому, таємний договір між Німеччиною, Австро-Угорщиною та Італією

був підписаний 20 травня 1882 р., що завершило формування Троїстого союзу. Підготовка до підписання договору змусила Бісмарка використовувати специфічні дипломатичні методи, зокрема зосередившись на розпалюванні суперечок між Італією та Францією, замість використання дипломатії для покращення стосунків між Німеччиною та Італією [5, с. 25–26].

На початку – в середині 1880 рр. основну увагу німецьке керівництво приділяло т.зв. «чековій дипломатії», оскільки економічний ріст в самій Німеччині значно сповільнився, і потрібно було шукати нові ринки збуту. Так, за допомогою таємної дипломатії Бісмарку вдалось налагодити збут продукції важкої промисловості в Туреччині, Румунії та Італії, але найбільша проблема полягала у тому, що найбільш важливим ринком збуту залишався російський, а сама Росія протягом певного періоду часу підвищувала ввізні мита на іноземні товари, що змусило Бісмарка домовлятися з російським керівництвом.

Для того, щоб переконати Росію не вводити нові мита, під час таємних переговорів Бісмарк пропонував їй дипломатичну підтримку в обмін на економічні поступки. Так, у травні 1886 р. під час таємних переговорів з послом Росії Павлом Шуваловим заявив, Німеччина підтримає будь-які кроки Росії щодо зміцнення свого впливу в Болгарії, а також, що Австрія не буде ніяким чином перешкоджати Росії, фактично попросивши не збільшувати мита на залізо та вугілля, натякнувши натомість, що інакше може відбутися збільшення німецьких імпорتنих мит на російський хліб. Тактика Бісмарка спрацювала, і чергове підвищення мит було відкладене. Влітку 1886 р. Бісмарк під час чергових таємних переговорів з Шуваловим фактично заявив, що Німеччина підтримає Росію щодо чорноморських проливів, в обмін на відповідні поступки, втім цього разу, досягнути бажаного йому не вдалось через сильну антинімецьку політику всередині самої Росії.

Свою обіцянку, дану Росії щодо підтримки її дій щодо Болгарії Бісмарку довелося виконувати вже осінню 1886 р., коли між європейськими державами знову почалися конфлікти через болгарське керівництво. Використання таємної дипломатії було єдиним шансом Бісмарка забезпечити цілісність Союзу трьох імператорів, оскільки Австро-Угорщина та Росії мали різне бачення на вирішення болгарського питання, і тому, вірогідність початку війни між державами була доволі високою. Ситуація також ускладнювалось прагненням Англії протиставити Німеччину та Австро-Угорщину Росії, а також переговорами між деякими російськими політиками з французами щодо можливого союзу між державами, що було сприйнято Бісмарком як офіційна позиція російського керівництва.

Тому, коли в листопаді 1886 р. в Берлін приїхав великий князь Володимир Олександрович, статс-секретар міністерства закордонних справ Герберт Бісмарк під час таємних переговорів заявив, що Німеччина не проти вводу російських військ в Болгарію, прагнувши таким чином знову завоювати довіру російського царя. Зважаючи на це, цар Олександр Швирішив скористатися поступками Німеччини у «болгарському питанні». Тому у 1887 р. посол Росії Петро Шувалов прибув до Берліна задля вирішення

принципового питання для російського царя, а саме зречення князя Баттенберга від болгарського престолу, на що Герберт Бісмарк обіцяв сприяння Німеччини царю щодо цього питання. Також, Шувалов розпочав таємні переговори про подальшу долю союзу трьох імператорів, адже термін договору закінчувався наступного літа. Через наростання суперечностей між Росією та Австро-Угорщиною, Петро Шувалов запропонував Герберту Бісмарку відновити договір без Австрії. Двоїтий російсько-німецький договір мав будуватися на наступній основі: Росія гарантує Німеччині свій нейтралітет у разі франко-німецької війни. В обмін Шувалов просив у Німеччини зобов'язання, що вона не стане перешкоджати Росії захопити протоки Босфор і Дарданелли та відновити російський вплив в Болгарії. Через кілька днів був складений таємний проект договору, до якого були додані 2 важливих пункти: вони зобов'язували Росію «не загрозувати територіальній цілісності Австро-Угорщини» і визнавали Сербію сферою австрійського впливу. Втім, документ підписаний не був, оскільки цар відмовився підписувати його. Через це, Бісмарк був змушений відмовитись від війни з Францією, яку він планував протягом останнього часу, розпочавши антифранцузьку кампанію в пресі, та фактично заручившись нейтралітетом Англії.

Незважаючи на це, Бісмарк продовжував спроби заручитися нейтралітетом Росії, і тому, після активних таємних переговорів, які в основному вів посол в Туреччині князь Радолін, в квітні 1887 р. Олександр III дав згоду на початок переговорів з Німеччиною щодо нового договору. Після тривалих переговорів, 6 червня 1887 р. було підписано т.зв. «договір перестраховки» між Німеччиною та Росією, який, втім, не забезпечував гарантій нейтралітету Росії на випадок франко-німецької війни. Саме тому, для тиску на Росію, Бісмарк використовував як і звичайну таємну дипломатію, так і «чекову дипломатію», як наприклад, відмова німецьких банків у видачі Росії кредитів та підвищення ввізних мит на хліб. Втім, замість поступок з боку Росії, відносини між двома країнами значно погіршилися, і навіть політичні поступки з боку Німеччини щодо Болгарії не змогли забезпечити потрібний Німеччині курс зовнішньої політики Росії. А вже у травні 1890 р. Отто фон Бісмарк пішов у відставку.

Список використаних джерел

1. Bismarck's Foreign Policy 1871–1890 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.historyhome.co.uk/europe/bismarck.htm>.
2. Waldersee A. Denkwürdigkeiten des General-Feldmarschalls Alfred Grafen von Waldersee / A. Waldersee. – Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1923. – 476 s.
3. Брюханов В.А. Заговор против мира. Кто развязал Первую мировую войну / В.А. Брюханов. – М.: Астрель, 2005. – 660 с.
4. Историја дипломатии / Под ред. В.П.Потемкина: В 3 т. – Т.2. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1945. – 423 с.
5. Шацилло К.Ф. Первая мировая война 1914–1918. Факты. Документы / К.Ф. Шацилло. – М.: «Олма-Пресс», 2003. – 480 с.

References

1. Bismarck's Foreign Policy 1871–1890 [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.historyhome.co.uk/europe/bismarck.htm>.
2. Waldersee A. Denkwürdigkeiten des General-Feldmarschalls Alfred Grafen von Waldersee / A. Waldersee. – Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1923. – 476 s.

3. Bryuchanov V.A. Zagovor protiv mira. Kto rozvyazal Pervuiu mirovuiu voynu / V.A. Bryuchanov. – M.: Astrel, 2005. – 660 s.
4. Istoriya diplomatii / Pod red. V.P.Potemkina: V 3 t. – T.2. – M.: Gosudarstvennoe izdatelstvo politicheskoi literatury, 1945. – 423 s.
5. Shazillo K.F. Pervaia mirovaia voina 1914–1918. Fakty. Dokymentu / K.F. Shazillo. – M.: «Olma-Press», 2003. – 480 s.

Kostyuk D. A., postgraduate student of the Department of international relations, Ivan Franko National university of Lviv (Ukraine, Lviv), aragorn_d@ukr.net

Foreign policy and secret diplomacy of Otto von Bismarck after the unification of German Empire

Foreign policy and secret diplomacy, conducted by Otto von Bismarck after the unification of German Empire were considered in the article. Author aimed to analyze foreign policy goals, and the methods, which Otto von Bismarck used to achieve these goals. Such methods of research as historical, abstraction and documents analysis were used. Also, considering the specifics of the researched problem, induction and deduction methods were used for the better understanding and analysis of secret diplomacy. It was showed by the author, that the main priority of Otto von Bismarck in foreign policy was to establish a diplomatic isolation of France in Europe, and thus, the so called «Bismarck's union system» was created. It was found, that secret diplomacy played a key role during the realization of foreign policy goals, because it allowed to conduct complex negotiations, without influencing the official relations between Germany and other countries.

Keywords: Otto von Bismarck, Germany, secret diplomacy, France, union system.

* * *

УДК 94(367)

Піковська Т. В.,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри права факультету менеджменту та права, Вінницький національний аграрний університет (Україна, Вінниця), Tetiana261285@i.ua

НАЦІОНАЛЬНІ ПРОГРАМИ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ (АГРАРНОЇ) ПАРТІЇ (1899–1922 РР.)

Розглянуто національну програму Республіканської партії в Першій Чехословацькій республіці (1918–1938 рр.) За період свого існування Республіканська партія видала декілька політичних програм. В статті аналізуються положення політичних програм які присвячені національному питанню в міжвоєнній Чехословаччині. Під час роботи над статтею були застосовані історико-порівняльний метод, історико-типологічний метод, історико-системний метод. Демократичний лад Першої Чехословацької республіки створив умови для вільного висловлювання думок представниками політичних партій. В статті висвітлено особливості національних програм Республіканської партії, визначено їх вплив на розвиток національного питання в міжвоєнній Чехословаччині. Ідеологія Республіканської партії мала широкий спектр. Це стало не лише слабкою, але й сильною стороною партії, адже дозволяло їй знаходити спільну мову з іншими політичними силами. Спосіб вирішення національних і політичних проблем творці програм партії бачили у послабленні централізму, розширенні повноважень чеського сейму. Хоча партія висловлювала незадоволення імперською радою, вона прагнула брати участь у творенні законодавства з метою покращення становища чеського народу. При цьому партія висловлювала бажання співпраці з автономістськими і федералістськими партіями.

Ключові слова: Перша Чехословацька республіка, політична партія, аграрна партія, республіканська партія, національне питання, демократія.

Після Першої світової війни (1914–1918 рр.) на карті Європи з'явилося нове політичне утворення – Перша Чехословацька республіка (1918–1938 рр.). Дослідники цього періоду відзначають, що міжвоєнна Чехословачина була однією з найдемократичніших держав свого часу. Демократичний лад нової республіки сприяв утворення великої кількості політичних партій. Однією з наймасовіших чехословацьких політичних партій була Республіканська партія, яка на початковому етапі свого існування носила назву Чеська аграрна партія.